

De Gouden Eeuw

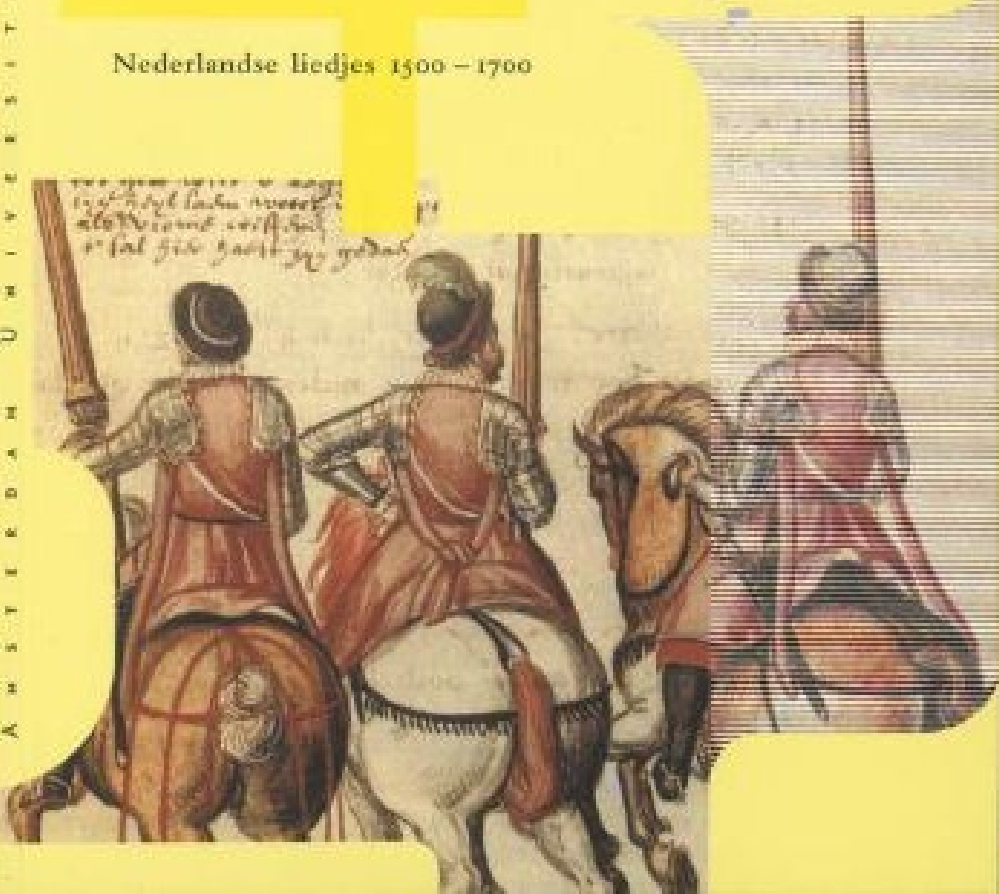
INCLUSIEF CD

Tekst in
reken

Wilhelmus en de anderen

Nederlandse Liedjes 1500 - 1700

A M S T E R D A M U N I V E R S I T E I T P E E T S

VOC en WIC

- De Verenigde Oost-Indische Compagnie (°1602)
- De West-Indische Compagnie (°1621)
- Tussen 1602 en 1795: 1 miljoen mensen naar Azië vervoerd door VOC

Zeemansliedjes

- Eenvoudige liedjes
- Niet vanuit literaire traditie
- Verkocht op losse vellen
- Later bundels

4 Heren van zes weken

Op de VOC-schepen was het een echte mannenmaatschappij. De meeste opvarenden waren soldaat of matroos. Hun leven zag er heel anders uit dan dat van de schipper, kooplieden en hoge officieren die relatief comfortabel *achter* de mast verbleven. De rest van de bemanning leefde *voor* de mast, samengepakt op nauwe dekken. De omstandigheden waren bijzonder slecht. Het scheepswerk was gevaarlijk en zwaar, en met de hygiëne nam men het niet zo nauw. Dodelijke ziekten als dysenterie en vlektyfus waren aan de orde van de dag, om van de ratten, vlooiën en luizen maar te zwijgen. Omdat men voedsel en drank niet lang goed kon houden was het eten en drinken vaak bedorven; water moest tussen de tanden door worden gedronken om de wormen eruit te filteren.

Voor velen was het geen vrijwillige keus om naar Azië te vertrekken. Als arme sloebers waren zij, op zoek naar werk, bij slaapbazen terechtgekomen. Deze zogeheten **zielverkopers** ver-schaften hun kost en inwoning totdat zij hun een nieuwe werkgever konden bezorgen, zoals de VOC. De mannen moesten voor minstens vijf jaar dienst nemen en een schuldbrief van 150 gulden tekenen; dat bedrag werd later van hun gage van negen gulden per maand afgetrokken. Bij thuiskomst bleef voor de zeelieden niet veel loon over. Ze gooiden het over de balk, zodat ze al snel weer naar Indië moesten vertrekken. De matrozen werden daarom wel **heren van zes weken** genoemd.

*Matrozen en soldaten verzamelen zich bij de Montelbaanstoren in Amsterdam. Daar gaan ze aan boord van **lichters**, kleine platte boten, die hen naar de rede van Texel brengen. Schilderij van A. Storck, eind zeventiende eeuw.*

Ondanks de slechte omstandigheden aan boord en de kans op kaping of schipbreuk wordt in liederen de reis toch vaak rooskleurig afgeschilderd. Dat gebeurde om propagandistische redenen: er waren immers matrozen nodig om het schip te laten varen. Een ander onderwerp dat veel wordt bezongen is het lichtzinnige leven van zeelieden in de Oost, wanneer de barre reis eenmaal achter de rug was.

cd-4 *Oost-Indischvaarders lied*
Stem: Ik ging op ene morgen
|*

Komt al die mee wil varen,
maak kist en bultzak ree.
Hooft wel naar mijn verklaren:
Oost-Inje wil ter zee.

5 Men monstert hier het volkje goed

en morgen de soldaten,
naar boord toe, metter spoed.

Het lied van de Oost-Indiëvaarders
Melodie: Ik ging op een morgen

Kom allemaal die mee wil varen,
maak scheepskist en bultzak gereed.
Luister goed naar mijn boodschap:
de VOC wil vertrekken.
Men inspecteert hier de matrozen grondig

en morgen de soldaten.
Aan boord nu, haast je.

scheepskist

knapzak (bultzak?)

matroos

11*

De trommel heeft geslagen
om morgen sloop te gaan.

10

Loopt aan, vrienden en magen,
en blijft toch nu niet staan,
maar brengt ons naar de lichter, hoort,
of aan Monkelmans-steiger,
eer dat wij varen voort.

De trommel heeft geklonken:
morgen moeten we aan boord.

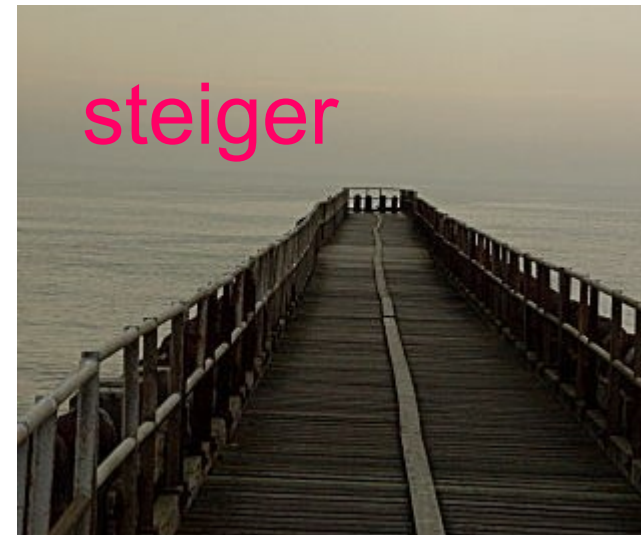
Kom op, vrienden en familie,
blijf nu toch niet staan,
maar breng ons naar de lichter, luister,
of naar de Montelbaanssteiger,
voordat we uitvaren.

trommel

lichter

steiger

25

IV*

Dus ziet men ze dan voeren
al naar de lichter. Hoort,
dan roept men: 'Adieu hoeren,
wij gaan naar Indiën voort,
om peper, voor vijf jaren, ziet,
wij zeilen met geneugten,
weten van geen verdriet!'

Zo ziet men ze dan gebracht worden
naar de lichter. Luister,
dan roepen ze: 'Adieu hoeren,
we gaan naar Indië
om peper te halen, voor vijf jaar, kijk,
we zeilen met plezier
en kennen geen verdriet!'

V*

30

Als wij komen te stranden
al tot Batavia
en varen naar veel landen
van daar in Azia,
hoe domineren wij daar dan
met zuipen, vloeken, zweren,
35 om 't zeerst, wie 't beste kan.

Als we op de kust aankomen
bij Batavia
en vandaar naar veel landen
in Azië varen,
hoe zullen we daar dan de grote man uithangen
met zuipen, vloeken en zweren
om het hardst, wie dat het beste kan.

Batavia = hoofdstad kolonie
Nederlands-Indië

VIII*

50 O Azia, verheven,
door uw schoonheid vermaard,
gij doet mijn harte leven,
o parel, rijk en waard!
Vaarwel, adieu mijn tijdverdrijf,
55 ik hoop haast weer te komen,
zo ik in 't leven blijf.

O Azië, verheven,
beroemd om uw schoonheid,
u laat mijn hart sneller kloppen,
o rijke en prachtige parel!
Vaarwel, tot ziens mijn tijdverdrijf,
ik hoop spoedig terug te komen,
als ik in leven blijf.

1 Dm Am Dg Am C F Dm Gm A

Kom al die mee wil ya ren maak kst en lult - zak
 Hoort wil na mij ver - kig - ren Oost - in - je wil ter

5 1. Dm 2. Dm C F

mee. mee. Men men - ster hier

8 F C F Gb

het volk - je goed en mee - gen de scl -

11 F Dm Gm A Dm

da - ten naar boed toe, met - ter spoed

arr. L.P. Grijp

*Dansende VOC-matroos, prent door J. Gole
 naar een gravure van Cornelis Dusart, ca. 1700.*

X*

65

Hoe ziet men hier braveren
ons Indischvaarders koen
met schone zijden kleren,
wie 't best zich voor kan doen.
En nu zo zijn zij heren, ziet,
maar 'k meen, al van zes weken,
70 voorwaar ook langer niet.

Hoe ziet men onze fiere Oost-Indiëvaarders
hier pronken
met mooie zijden kleren,
om als de knapste voor de dag te komen.
En nu zijn ze heren, kijk,
maar ik bedoel maar voor zes weken,
langer zeker niet.

zijde

6 Ontberingen en gevaar

Dat lang niet iedereen van de verre reis terugkeerde, blijkt wel uit het volgende, ballade-achtige lied. Een koopvaarder op weg naar de Turkse havenstad Smyrna (Izmir) wordt aangevallen door Noord-Afrikaanse kapers, ook wel de Barbarijse piraten genaamd. De tekst gebruikt het woord Turken omdat **Barbarije**, zoals het Noord-Afrikaanse, 'barbaarse' kustgebied toen werd genoemd, onder Turks gezag stond. De Nederlanders stranden op het verder onbekende eiland *Des Heren Dal*, waarvan de naam geïnspireerd is op de uitdrukking *het aardse tranendal*. Op het eiland volgen verschrikkelijke gebeurtenissen elkaar op: de verteller kan haast niet meer uit zijn woorden komen (strofe XVII). Uiteindelijk wijzen tekens aan de hemel de weg naar Kinsale, aan de Ierse zuidkust.

cd-6 *Een droevig lied van 't schip De Zwarte Haan*

Stemme: Van Helena

I*

Aanhoort een droevig lied
wat ik u zingen zal,
al wat er is geschied
hier op het aardse dal.

5 Het schip De Zwarte Haan
van Sluis is afgevaren
al naar de Smirnse kant,
daar toen veel Turken waren.

Een droevig lied van het schip De Zwarte Haan

Melodie: Over Helena

Luister naar dit droevig lied,
dat ik voor u zal zingen,
wat er allemaal gebeurd is
hier in dit aardse dal.

Het schip De Zwarte Haan
is uit Sluis op weg gegaan
in de richting van Smyrna,
waar toen veel Noord-Afrikaanse kapers voeren.

Kaper, zeerover, piraat

VI*

Door ene grote wind
zo is ons schip gestrand
en dat op een eiland
dat men daar liggen vand,
45 genaamd Des Heren Dal
is het eiland geheten.
Wij zochten overal,
men vond daar niets te eten.

Door een harde wind
is ons schip gestrand
op een eiland
dat daar lag,
Des Heren Dal genaamd,
zo heet dat eiland.
We zochten overal,
maar vonden niets te eten.

VIII*

60

De schipper zeer bedroefd
die sprak tot ons vermaak:
'Ik heb tot ons behoef
daar nog een deel toebak'.
Daarmee behield men 't lijf
omtrent de drie, vier weken.
Daarna al met verdriet
drie honden opgegeten.

De zeer bedroefde schipper
sprak tot onze opluchting:
'Ik heb voor onze honger
hier nog wat tabak.'
Daarmee hielden we het
ongeveer drie, vier weken uit.
Daarna hebben we met tegenzin
drie honden opgegeten.

Tabak tegen de honger. Op reis kon men het een aantal dagen zonder eten en drinken uithouden door een mengsel van tabak en schelpkalk te kauwen.

IX*

65

Die honden waren op,
toen waren wij bedroefd.
Men wrong zijn handen daar,
men trok 't haar uit het hoofd.

70

De schipper kloek van moed
die sprak zo menigwerven:
'Tza, smijt de dobbelsteen
wie voor ons al zal sterven.

De honden waren op,
toen waren we verdrietig.
Men liep handenwringend rond
en trok zich de haren uit het hoofd.
De dappere schipper
zei heel vaak:
'Nu, werp de dobbelsteen,
om te zien wie voor ons zal sterven.

dobbelsteen

XI*

't Viel op de hoogbootsman
het droevige noodlot.

Hij stak zijn handen uit,
hij riep zo zeer tot God:

85 'Eet nu het vlees van mijn
door hongersnood verheven,
het bloed tot ene drank.
Ik wil 't u al vergeven'.

Het viel op de hoogbootsman,
het droevige lot.

Hij stak zijn handen naar voren
en riep heftig tot God:

'Eet nu mijn vlees,
dat door de honger goed zal smaken,
mijn bloed is een drank geworden.
Ik zal het u allemaal vergeven.'

Hoogbootsman: had toezicht op het schip

De woorden van de hoogbootsman. De hoogbootsman maakt een toespeling op de woorden van Christus bij het **Laatste Avondmaal**, vlak voor Zijn dood. De woorden zijn o.a. te vinden in het bijbelgedeelte dat door de evangelist Lukas is opgetekend: Daarna pakte Hij (Christus) een brood, sprak het dankgebed uit, brak het brood in stukken en gaf het hun (de apostelen). Hij zei: 'Dit is mijn lichaam dat voor jullie geofferd wordt. Houd deze maaltijd steeds weer om aan mij te blijven denken.' Zo deed Christus ook na de maaltijd met de beker wijn. Hij zei: 'De wijn in deze beker is mijn bloed, dat voor jullie vergoten wordt.' (Lukas 22:19-20). Toen Christus daarna aan het kruis geslagen werd, vroeg Hij God om zijn beulen deze daad te vergeven. Hierop zinspeelt de bootsman eveneens. In het dagelijks leven op het schip was een hoogbootsman belast met het toezicht op de tuigage van de grote mast.

XV*

De slachter kwam eraan,
een bijl al in zijn hand.

115

Hij gaf hem zo een slag
dat hij ter aarde lag.

Men leid' hem op een blok
men hieuw het vlees in stukken.

Zij grepen al daarnaar.

120

Men zag hen zo ontrukken

De slachter kwam eraan,
met de bijl al in de hand.

Hij gaf hem zo'n klap
dat hij tegen de grond sloeg.

Men legde hem op een blok
en hakte het vlees in brokken.

Ze grepen er allemaal naar.

Men zag hen zo graaien naar

Graaien = met de handen ergens in rondtasten

125

XVI*

de bonken op een schaal,
mensenvlees bij nood.
Hij deelde 't over al,
dat door de honger groot
zij grepen al daarnaar
en aten arm en benen
en dronken 't mensenbloed.

de hompen op een schaal,
mensenvlees uit nood.
Hij deelde het aan iedereen uit
en door de grote honger
grepen ze er allemaal naar
en aten armen en benen
en dronken het mensenbloed.

Eilaas, wie zou niet wenen.

Helaas, wie zou daar niet om huilen.

1

Dm Gm D C Dm C F

Aan - hoort een droe - vig leel wat ik u zin - gen zal, al

6 Dm Gm D C Dm C F

wat er is ge - schied hier op het aard - se dal. Het

10 Gm G F C D C Dm A D

schip De Zwaar - te Haan van Sints is af - ge - va - ren al

14 Dm Am Dm Am D C Dm A D

naar de Snyen - se kart daar loen veel Tur - ken wa - ren.

arr. L.P. Grijp

Al lijkt het ongeloofwaardig, de gebeurtenissen die in het lied over *De Zwarte Haan* worden bezongen, hebben zich in 1673 echt afgespeeld. Het lied zal in of omstreeks die tijd zijn ontstaan. Het moet langer bekend zijn gebleven want de tekst kennen we uit het liedboekje *De vermakelijke buisman*, dat in 1703 te Amsterdam verscheen. Ook later heeft de droevige geschiedenis nog als referentiekader gediend. In 1720 verongelukte de Oost-Indiëvaarder *Huis Ternisse*. Op deze dramatische gebeurtenis werd ook weer een lied gemaakt, op de wijs van 'Het schip De Zwarte Haan'. Het feit dat men deze melodie gebruikte, zegt natuurlijk iets over de populariteit van het oorspronkelijke lied. Nog in de negentiende eeuw kwam het in liedboeken voor.

Bontekoe

Bontekoe

Leopold

VAN DE MAKERS VAN DE KAMELEON FILMS

PETER
TUINMAN

PIM
WESSELS

MARTIJN
HENDRICKX

BILLY
ZOMERDIJK

DE GROOTSTE
NEDERLANDSE
AVONTURENFILM
ALLER TIJDEN!

Bontekoe

FRANÇOIS CIVILIS D'ARVILLE HENRI LANGEVIN JEAN GUY SANDRE BOYER DAN LITTE

VANAF 22 NOVEMBER IN DE BIOSCOOP

Trailer

<http://www.youtube.com/watch?v=GJyMVNGDaPU>

www.de-scheepstongensvanbontekoe.nl

© 2007

STICHTING INTERNATIONALE PRODUCTIES EN IMPRESARIAAT JACQUES SEINF PRESENTEREN:

DE SCHEEPSJONGENS

DE ADEMBENEMENDE MUSICAL OVER DE
WAARGEBEURDE ZEEREIS VAN 4 JONGE HELDEN

VAN BONTEKOE

NAAR HET BOEK VAN JOHAN FABRICIUS

AVONTUUR, VRIENDSCHAP EN LIEFDE

SCRIJF: PIETER VAN DE WATERBEEMD
LEIENHOUT: SUZIEFD KUYPER
MUSIEK: FONS MEKLES
REGIE: PIETER DE BAAN

MET: FRANS VAN DEURSEN, LOTTIE HELLINGMAN, ARJAN DUINE, MARIJN KLAVER,
JEROEN VAN KONINGSBRUGGE, CHIARA TISSEN, JASPER VAN OVERBRUGGEN,
TINA DE BRUIN, OSCAR DE BOER en LIEUWE ROONDER

DEBOR LICHTENBERG, NIETEMAN, NOSTUJMS, ARMO GREN, ERS, VOORJEDEREEN, VAN GELUK

NATIONALE THEATERKASSA 10900-9203

Bontekoe

[http://entoen.nu/statenbijbel/beeld-en-geluid/canonclip-de-statenbijbel-\(voortgezet-onderwijs\)#beeld](http://entoen.nu/statenbijbel/beeld-en-geluid/canonclip-de-statenbijbel-(voortgezet-onderwijs)#beeld)

Jacob Cats

NYDA MOVET LACHRIMAS.
XXVIII.

NYDA MOVET LACHRIMAS.
XXVIII.

Vermijt u, domme jeught ajuyn te willen schellen,
Of, fiet! u treurich oogh sal vande tranen swellen;
Maer sooje met de vrucht wilt spelen sonder leet,
Soo raectse sachtjens aen, en laet het ding gekleet.